

Feminist Mekânların Dönüştürme Deneyim ve İmkânları; Feminist Stüdyo Atölyesi

Changing Experiences and Possibilities of Feminist Spaces; Feminist Studio Workshop

Nüket Elpeze Ergeç*
Hande Muştu**

Öz

Kamusal alanda bilgi ve sermaye biriktirmesi engellenerek, özel alana sıkıştırıldığından beri kadınlar için mekânlar bilinç geliştirmek için önemli bir mesele olmuştur. Bu çalışma, feminist mekânların kadınların yaşamlarında oynadığı dönüştürücü rolü ve sağladığı imkânları incelemeyi amaçlamaktadır. Tarih boyunca kadınlar, kamusal alanlarda var olmanın zorluklarıyla karşılaşmış ve bu alanlar genellikle erkeklerin ya da eril düşüncenin egemenliğinde olmuştur. Kamusal alanların özgür düşünce alışverişi olmaktan çıkıp, siyasi ve ekonomik erkin yönettiği bir alan olduğu ve bu alanların ikili güç ilişkilerinde kadın aleyhine işlediği ön kabulüyle feminist mekânlar, kadınların toplumsal normlara karşı koyarak kendilerini ifade edebilecekleri güvenli alanlar sunmaktadır. Bu kapsamda tüm erk ilişkilerinden uzaklaşmak ve eşitlikçi bir ortam sağlamak amacıyla Feminist Stüdyo Atölyesi'nde gerçekleştirilen çalışmalar, kadınların kamusal alanlarda karşılaştıkları zorluklar ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinde durarak, katılımcıların deneyimlerini paylaşmaları ve bilinçlenme süreçleri yaşamalarını sağladığı gözlemlenmiştir. Atölye çalışmaları, katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine dair yeni perspektifler kazanmalarını ve toplumsal dönüşüme katkıda bulunmalarını, femi-

Abstract

Since women have been confined to the private sphere by restricting their knowledge and capital accumulation in the public domain, spaces have become crucial for consciousness-raising. This study examines the transformative role of feminist spaces in women's lives and the opportunities they provide. The struggle for women to exist in the public sphere represents a significant step toward combating gender inequality. Throughout history, women have faced challenges in occupying public spaces, which men or patriarchal ideologies have often dominated. With the assumption that public spaces have ceased to be arenas for the free exchange of ideas and have instead become areas governed by political and economic power, often working against women in binary power relations, feminist spaces offer women safe havens to express themselves by resisting societal norms.

In this context, the Feminist Studio Workshop, established to distance itself from all forms of power relations and provide an egalitarian environment, has facilitated discussions on women's challenges in public spaces and gender inequalities. The workshop enabled participants to share their experiences and engage in consciousness-raising processes. These sessions allowed participants

* Prof. Dr., Nüket Elpeze Ergeç, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, e-mail: nergec@gmail.com, ORCID No: [0000-0003-4591-7982](https://orcid.org/0000-0003-4591-7982),

** Doktora Öğrencisi, Hande Muştu, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail: handemustu24@gmail.com, ORCID No: [0009-0000-5349-7178](https://orcid.org/0009-0000-5349-7178).

Özgün araştırma makalesi

Makale gönderim tarihi: 27 Temmuz 2024

Makale kabul tarihi: 30 Aralık 2024

1302-9916©2024 emupress

Original research article

Article submission date: 27 July 2024

Article acceptance date: 30 Aralık 2024

nist medya stüdyosu gibi mekânların, kadınların seslerini duyurabilmeleri ve toplumsal konulara duyarlılık geliştirebilmeleri için önemli bir platform sunduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmada, Feminist Stüdyoda gerçekleştirilen “Bırakınız Yürüyelim/Sokakta Taciz Atölyesi” örneğinde, mekânların kadınların yaşamlarında yarattığı etkiler ve dönüşümüne ilişkin bulgular değerlendirilmiştir. Nitel analiz yöntemlerinden odak grup tekniğinin kullanıldığı çalışmada 17 katılımcıyla iki ayrı odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, mekânların feminist temeller kapsamında biçimlendirilmesinin düşünsel olarak dönüştürücü olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Feminist Mekânlar, Feminist Stüdyo, Toplumsal Cinsiyet, Kadın, Kamusal Alan*

to gain new perspectives on gender roles and contribute to social transformation. It was observed that spaces used as feminist media studios offer women a critical platform to amplify their voices and develop sensitivity toward social issues. In this study, the findings regarding the positive effects and transformation of feminist spaces in the lives of women in the sample of “Let Us Walk/Street Harassment Workshop” held in the Feminist Studio were evaluated and it was concluded that shaping the spaces within the scope of feminist foundations is important and necessary. In the study where the focus group technique, one of the qualitative analysis methods, was used, two separate focus group studies were conducted with 17 participants. In the study, it was concluded that shaping the spaces within the scope of feminist foundations is intellectually transformative.

Keywords: *Feminist Spaces, Feminist Studio, Gender, Violence, Public Sphere*

Giriş

Düşünmeden içine dahil olduğumuz, tahakküm ilişkilerini sorgulamadığımız, Bourdieu’nun dediği gibi olağan dışı ölçüde olağan olan ilişkilerin olduğu mekânlar, tüm tarafların olurlu alan sembolik bir alana dönüşmüştür (Bourdieu, 2015). Bu alan zamansal ve mekânsal olarak eril kodlara göre düzenlenmiştir. Feminist düşünce ve hareketler, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı önemli bir mücadele alanı olarak, hem fiziksel hem de düşünsel mahallerde varlığını sürdürmektedir. Kadınların mekânsal olarak varoluş mücadelesi, literatürde sıkça tartışılan ve incelenen bir konu olmuştur (Connell, 1988; Bourdieu, 2015; Alkan, 2009; Foucault, 2002). Kadınların kamusal alanlarda görünürlüğü ve deneyimleri, toplumsal cinsiyet rollerinin ve normlarının yeniden üretildiği mekânlarda yaşadıkları zorluklarla doğrudan ilişkili olmaktadır. Ünlü feminist yazar Virginia Woolf hemen hemen her eserinde toplumda mekânsal olarak yaşadığı zorlukları roman karakterlerinin üzerinden okuyucuya aktarırken, egemenliğin hipnotik edici gücüyle kadının sınırlarının nasıl bir rıza ile çizildiğini anlatır. Tarih boyunca kadınlar, kamusal alanlarda var olmanın getirdiği zorluklarla yüzleşmiş, çoğu zaman bu alanlardan dışlanmış veya marjinalleştirilmiştir.

Kadın özne olmanın önemi ve bu kimliğin toplumsal pratiklerde nasıl yer bulduğu mekânsal ayrılıklar ve bunun mücadele alanına dönüşümü mekân çalışmalarında önemli bir konudur. Feminist hareketlerin mekânsal dönüşümleri, feminist mücadelenin önemli bir parçası olarak nitelendirilebilir. Kamusal ve özel alanlar arasındaki ayrım, toplumsal cinsiyet rollerine göre inşa edilmiş ve bu ayrım, kadınların kamusal yaşamda yer alma imkânlarını sadece fiziksel olarak değil söylemsel olarak da kısıtlarken, erkeklerin eşitsiz biçimde alan deneyimleri mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Kadınların korunaklı alanlara mahkûm edilmesi, kamusal alandaki güç ve en önemlisi iktidar ilişkilerinden dışlanmalarına yol açmış ve mekân kadının iktidar ve güç ilişkilerinin sembolik ve fiziksel göstergesi haline gelmiştir. Lauren Elkin'in (2018), "*Flanöz-Şehirde Yürüyen Kadınlar*" kitabında "*Bizim için hazır edilmiş patikalardan başka bir yola ne zaman sapar, kendi alanlarımıza doğru hızla ne zaman yol almaya başlarsak, flanöz de o anda var olmaya başlar*" sözüyle kadının kendine yapılandırılan mekândan çıkması ve özgürleşmesi arasındaki bağlantıyı kurarken flanöz kavramını kullanır (Elkin, 2018). Elkin'e göre, kamusal alan olarak kabul edilen sokaklara çıkmak aynı zamanda fark etmeyi, sorgulamayı ve hepsinden önemlisi hem kadını hem mekânı dönüştürme sürecini içermektedir. Bu kapsamda Tourien'in *Kadınlar* kitabına bakmak gerekir. Kadınlar erkeklerle kendilerinden olduğundan daha az ilgilenirler, çünkü esas hedef kendilerinin inşasıdır diyen Touraine'e göre, kadınların gözünde en büyük öneme sahip olan, kendi bireysel öznel yaşamlarıdır. Bu da şiddetli bir bireycilik değil, en önemli kamusal sorunların özel yaşamı ilgilendiren alanlar olduğudur (Touraine, 2014, s. 126). Böylelikle kadınlar ne özel ne de kamusal alanda kendi varlıklarını tam anlamıyla göstermemiş, var olan mekânlarda özgürlüklerini ve varlıklarını savunmak için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışmada feminist mekânların kadınların yaşamlarında kendilerini ifade etme alanı olarak önemini incelemek, dönüştürücü gücü için mekânın nasıl organize edilmesi gerektiğini düşünmek ve değerlendirilmek istenmiştir. Mekân ve kadın merkezinde toplumsal inşanın dönüştürücülüğü öncelikle teoride incelenmiş, çalışmanın devamında Feminist stüdyo atölyesinde yapılan atölyelerin yarattığı değişim odak grup çalışması bulguları ile açıklanmıştır.

Mekânsal İkilikte Kadın Olmak

Walter Benjamin *Pasajlar* (2014) kitabında "caddeler, toplumun konutudur" derken, aylıklık yapan flanörlerden yani erkeklerden bahseder. Elbette bir yüzyıl önce kadınlar da kamusal alana çıkar ama bu çıkışlar erkin belirlediği kurallar çerçevesinde olur. Benjamin aynaların bol ol-

duğu Paris sokaklarında kadınların kendilerini kendi gözleriyle görebilmesini onları özgüvenli yaptığını belirtirken “Bir erkek kendilerine bakıncaya kadar, onlar kendilerini belki on kez aynada görebiliyorlar” (Benjamin, 2014, s. 261) sözleriyle sokaklarda kadınlar bakılan ve gözetlenen nesnelere olarak ifade edilir. Teknoloji geliştikçe kadınların yansıdığı aynalar da değişir. Sinema kadrajına yansıyan kadına bakılması, afişlerde, filmlerde, fotoğraflarda ve mekânlara da yansımış, gözetlenen yine kadın olmuştur. Bu gözetlenme duygusu, hâlâ mekânlara dahil olurken kadına hissettirilen şey değil midir? *Beyin Ekran* kitabında Ulus Baker, videonun özünde kadın olmanın önemini vurgular. Kendini yapımçıların gösterdiğinin ötesinde görmek isteyen kadının bu davranışını “küçümsenemeyecek bir şey” olarak tanımlar. Baker, kamerada yansıyan kadının teknolojik ve kültürel bir buluşun yanı sıra mücadele tarzıyla da ilginç bir birleşme olduğunu belirtir (Baker, 2020). Mücadele tarzı olarak kameranın kullanılması aynı zamanda sembolik bir mekân anlamını da içerir. Kadınların mekânlarla ilişkisi Bourdieu’nun tanımlamasıyla mücadele ve sembolik mübadele alanına dönüşmüş ve homojen olmayan mekânlar, öznelere bağlı olan ikilikleri yaratmıştır.

Tarih boyunca kadınların kamusal alanda bulunmaları sorun olarak görülmüştür. *Kadın ve sokak ikiliği* arasında olumsuz çağrışımlar ve dışarıda olan kadının toplum düzenine karşı bir tehdit olarak algılanması bunun nedenleri arasında gösterilmektedir. Böylece toplumsal cinsiyet rollerine göre inşa edilen ve buna göre düzenlenen özel ve kamusal mekân ayrımı ortaya çıkmıştır (Tuncer, 2015). Toplumsal cinsiyet tartışmalarında kamusal ve özel alan ayrımı önemli bir konudur. Kadının özel alanda, erkeğin ise kamusal alanda yer aldığı genel bir algı bulunmaktadır. Bu ayrımın kadınların özel yaşamlarıyla ilişkilendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir. Ev, cinsiyetçiliğin belirgin olduğu bir mekân olarak ele alınır. Kadınlar genellikle yatak odası ve mutfakla ilişkilendirilirken, erkekler garaj ve bahçe gibi alanları sahiplenir. Bu ayrımlar, kadınların ev içindeki rolleriyle ilişkilendirilir ve cinsiyetçilikle ilişkilendirilen davranış kalıplarını güçlendirir (Doğan, 2017, s. 1-12). Özel ve kamusal mekân anlayışının, cinsiyetçi yaklaşımların oluşturduğu karşıtlıklar ve hiyerarşik anlayışla şekillendirilerek bölünmüştür. Dolayısıyla mekânsal bu ayrılık değer sisteminde özel ya da ev alanını değersizleştirirken bu işlerin evde yapılması işin niteliğini de değersizleştirmiş ve cinsiyetlendirmiştir. “Şef ile aşçı ve modacı ile terziyi birbirinden ayıran fark da bunu ispatlar” diyen Bourdieu (2015, s. 80) kadını olarak nam salmış işlerin erkekler tarafından sahiplenilmesi ve özel alan dışında icra edilmesi, bu işlerin soylu ve yüce olarak görülmesi için yeterlidir, yorumunda aslında mekânlara yüklenen sembolik anlamları da gözler önüne serer.

Geleneksel cinsiyet normlarına bağlı olarak ev içine/özel alana konumlandırılan kadın, kamusal alanda var olan hayata ve olanaklarına erişememektedir. Erkekliğin oluşturulduğu ve üretildiği bir mekân olarak kahveneler üzerinden ele alınan örneklerde, kadın olarak bu mekânlara girmenin ya da erkek olarak kadınların bulunduğu mekânlarda bulunmanın mahremiyet ihlali olarak algılanması cinsiyetçi yaklaşımların ve cinsiyet rollerinin mekânsal boyutunu göstermektedir. Kadınların bazı kamusal mekânlardaki görünmezliği ve bu mekânlardan gündelik yaşam pratiklerinde dahi uzaklaştırılması ayrıca “*bedensel kimliğin kontrolü*” olarak tanımlanmaktadır (Aktaş, 2017). Kadınlar, “*dışarı*” çıktıklarında ise cinsiyetçi kültürel kodlar ya da kamusal mekânlarda maruz kaldıkları taciz ve şiddet olaylarıyla baskılanmaktadır. Kadınlar, kadın bedeni ve cinselliğine yönelik sosyo-kültürel ahlak kodları nedeniyle sokakta, toplu taşımada veya parklar gibi kamusal alanlarda taciz ve saldırıya uğramakta, taciz korkusu ve güvenlik riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Demirci & Tuncer, 2021).

Lois McNay (1999), Bourdieu'nün *habitus ve alan* kavramlarını toplumsal cinsiyet açısından incelediği çalışmasında, bu kavramların mekânla ilişkisini de ele almaktadır. Habitus kavramının, bireylerin toplumsal pratikler yoluyla içselleştirdikleri eğilimleri ifade ettiğini belirtmektedir. Bu eğilimler mekânsal bağlamlarda şekillenmektedir. Alan kavramı ise, toplumsal bağlamları ve bu bağlamlarla birlikte toplumsal cinsiyet kimliğinin dönüşümünü analiz etmeye odaklanmaktadır. Bu durum kadınların ve erkeklerin farklı mekânlarda farklı deneyimler yaşadığını ve toplumsal cinsiyet rollerinin mekânsal düzenlemelerle pekiştirildiğini ortaya çıkarmaktadır (McNay, 1999, s. 95-117). McNay'a göre toplumsal cinsiyet kimliklerinin mekânsal bağlamlarda inşa edilmede ve aynı zamanda da dönüştürülmektedir.

Feminist yaklaşımda kadınların bedensel tecrübelerinin toplumsal normlar tarafından şekillendirilmesine karşı daimî bir eleştiri bulunmaktadır. Toplumsal normlar tarafından kadınların kamusal alanı tecrübe edişleri kısıtlanmakta ve sınırlandırılmaktadır (Hançer, 2021, s. 230-243). Tüm bu nedenlere bakıldığında aslında özel ya da kamusal alan fark etmeksizin kadınların özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle kadınların birlikte deneyimlerini paylaştığı feminist mekânların varlığı, cinsiyet eşitsizliğine dayalı tüm ayrımcılıkların üstesinden gelebilmek ve toplumsal dönüşüm adına son derece önemli olmaktadır.

Mekânın Toplumsal İnşası ve Feminist Mekânlar

Çağımızda mekân, mahaller arasındaki ilişkiler gibi gözükmemektedir yorumunu yapan Foucault (1988), mahali, öğelerin ya da noktaların yakın-

lık dereceleriyle tanımlar. Biçimsel olarak bu ilişkileri diziler, ağaçlar ve ızgaralar olarak tasvir edilebileceğini belirtirken mahalın zamandan bile daha önemli olduğunu belirtir. Mahal sadece demografik bir alan olmayıp günümüzde dahi kutsiyetlerinden arınmamış bir alan olarak üzerinde düşünülmesini gerektiğini söyleyen Foucault (1988), hayatımız hâlâ dokunulmazlığını koruyan, kurum ve pratiklerimizin bozmayı henüz göze alamadığı bazı tezatların hükmü altında yorumunu yapar. Foucault (1988), “*Öteki Mekânlara Dair*” çalışmasında kutsiyetin gizli mevcudiyeti ile beslenmekte olan bu mekânları tezatlıklarla var olması kapsamında şahsi mekânla kamu mekânı, aile mekânıyla toplumsal mekân, kültürel mekânla faydalı mekân, boş zaman mekânıyla çalışma mekânı olarak sıralar. Mekânı ve mekânda var olma biçimlerini irdeleyen Foucault (1988), aslında mekânın hayatımızı, zamanımızı ve tarihimizi etkilerken heterojen alanlar olduğunu ve birbirlerine çeşitli biçimlerde bir araya gelemeyecek biçimde ayrıldığını belirtir. Ama Foucault’u ilgilendiren öteki olarak çerçeveselendirmediği diğer mekânlarla bağlantılı olan, ancak diğer mekânlarla zıtlaşan iki mekândan bahseder. Bunlardan birincisi gerçek bir yeri olmayan toplumun gerçek mekânıyla düz veya ters bir analogi ilişkisi içinde bulunan mahallerdir ki bunu ütopya olarak adlandırır. Foucault’un diğer mekânı ise ötekiliğin mekânı olarak heterotopya mekânlarıdır. Heterotopya mekânlar ütopya mekânlardan farklı olarak gerçeği yansıtırken heterotopya mekânlara ilişkin çeşitli ilkelerden bahseder. Foucault’ya göre heterotopyalar genelleştirilmiş disiplin düzeninin dışında erkin düzenine karşı mekânlardır. Burada heterotopyalar kendi içlerinde barındırdıkları farklı kimlikler ve örgütlenme biçimleri üzerinden değerlendirilir. Ancak heterotopyalar karşılaşma alanları ve geçitlerdir. Bu mekânlar zaman içinde değişebilir, işlevini yitirebilir ya da dönüşebilir. Heterotopya tek bir gerçek yer üzerinde aslında bir araya gelmesi imkânsız birkaç mekânı, birkaç mahalli üst üste bindirebilir hem zamanın tamamını kapsar, hem zamanın dışındadır. Heterotopyaya girebilmek kurallara bağlıdır hem geçici hem süreklidir, öteki olmayan bir mekâna karşı bir işlevi vardır. Tüm tezatlıklar içinde kabul görmüş olanın, kabul görmemiş ama aynı zamanda varoluşu bu kabul görmemişliğe bağlı olan ara mekânlardır. Bakım evleri, mezarlıklar, genelevler, Türk hamamları, acem bahçeleri Foucault’a göre heterotopya mekânlarıdır.

Mekân kavramı, fiziksel bir anlamdan ziyade Lefebvre’nin (1991) tanımlamasından yola çıkarak “*toplumsal bir ürün veya toplumsal algı ve pratiklerimizi şekillendiren karmaşık toplumsal bir inşa olarak*” ele alınmaktadır (Tuncer, 2015). İnsanların sosyal hayatta edindiği ve öğrendiği davranış ve ahlaki yargıların mekânlarda kendini gösterdiği belirtilmektedir. Bu nedenle mekân, kendisini deneyimleyen insanın yansıması

olarak görülmektedir. Mekânda edilen tecrübe ve bilgiler ise insanları dönüştürmektedir (Çetinkaya & Tekdemir Dökeroğlu, 2024, s. 161-182). Bu nedenle mekân sadece fiziksel değil, insanlar için etkileşimli ve toplumla birlikte dönüşüm geçiren bir alan olmaktadır.

Mekânın beden aracılığıyla algılandığı ve bu algıya bağlı olarak gündelik yaşamın ve üretimin sürdüğü söylenmektedir (Okur, 2023). Bu nedenle feminist yaklaşımlarda bir mekânın incelenmesi bu inşa temeline ve algılara bağlı olmaktadır. Mekânın cinsiyetle ilişkisi toplumsal anlam inşalarından beslenmekte, böylelikle kadın ve erkeğin aynı mekânı farklı şekillerde deneyimledikleri görülmektedir. Kadınların deneyimi, özel ya da kamusal ikilemi içerisinde ataerkil düzenin etkisiyle özel alana ait olarak tanımlanmıştır. Bu durum kadınların kamusal ilişkiler içerisinde var olmasını ve bu ilişkilerle üretilen kamusal gücün bir parçası hâline gelmesini engellemiştir. Böylelikle kadınlar hayatın ve kamusal gücün içinde var olma, onu şekillendirme ve yönetme gücünden mahrum bırakılmıştır (Tüzel & Gediz Gelegen, 2010, s. 43-55).

Feminist mücadele tarihsel olarak üç dalga hâlinde kategorize edilmiştir. Birinci dalga feminizm, kadınların oy kullanma, eğitim ve mülkiyet haklarına odaklanırken, ikinci dalga feminizm ev içi eşitsizlikleri tartışmış ve üçüncü dalga feminizm ise farklı deneyimlerin getirdiği çeşitlilik algısını ele almıştır. Bazı feministler, bu üç dalga kategorisini basitleştirici bulmuş ve her dalganın farklı konulara odaklanarak ayrıldığı tezine itiraz etmişlerdir. Bu kategorileştirmenin, feminist düşüncedeki farklılıkları ve sürekliliği göz ardı edeceğini düşünmüşlerdir (Demirbaş, 2012). Ancak feminist harekette her zaman önemli olan konulardan biri kadının toplumsal yaşamdaki yeri ve bu yerin mekânsal olarak nasıl sınırlandırıldığı üzerine olmaktadır. Kadınlar kamusal ve özel alan olarak tanımlanan mekânlar arasında daima özel alana mahkûm edilmeye çalışılmış ve böylece feminist hareketin en büyük mücadelelerinden biri kadınların dışarıda bırakıldığı bu mekânları dönüştürme üzerine olmuştur.

Özellikle ev ve tüketim mekânları gibi özel alanlar ile medya alanlarının toplumsal cinsiyetin ve cinsel kimliklerin üretimindeki rolü feminist araştırmalar için önemli olmaktadır. Cinsiyetlendirilmiş normlar ve cinselleştirilmiş kimlikler mekânda yeniden üretilmektedir. Ayrıca, cinsiyetin, ırkın, sınıfın ve diğer belirleyicilerin mekânsal olarak organize edilmekte ve bu organizasyonun sosyal, politik ve ekonomik anlamlarla birçok yönden ilişkili olmaktadır. Bu nedenle sosyal kimliklerin ekonomik boyutları ve güç ilişkilerinin mekânda nasıl yansıdığını incelemek önemli olmaktadır. Mekânların sabit ve statik olmadığını, dinamik ve sosyal olarak inşa edilmiş yapılar olduğu savunulmaktadır. Mekân soyut

ve tarafsız bir kavram olarak değil, sürekli bir süreç olarak ve çokluğun bir alanı olarak ele alınmıştır. Tüm bu nedenlerle mekânın, sosyal kimlikler tarafından şekillendirildiğini ve bu kimliklerin güç eksenine ilişkin olduğunu vurgulanmaktadır. Örneğin, eşcinsel erkeklerin şehir mahallelerini heteroseksüel erkeklere göre farklı deneyimlediği ve bu deneyimlerin sosyal normlar tarafından şekillendirildiği belirtilmiştir (Mollett, L. Fluri, Whitson, & Oberhauser, 2017, s. 7-33). Bu araştırmaların sonucunda ortaya çıkan gerçekler ise feminist mekânların önemini arttırmaktadır.

Kadınlar, güvenlik tehditlerinden kaçınmak için belirli mekânlardan uzak durmak zorunda kalırken, bu durum kamusal alana erişimlerini ve hareket özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Bu kısıtlamalar, kadınların güvenilmez olarak algılanan mekânlardan kaçınmasıyla güçlendirilir ve kamusal alanın kadınlar için tehlikeli bir yer olarak algılanmasına yol açmaktadır. Böylece, kadınların toplumsal olarak belirli mekânlara gitmekten kaçınmalarına ve kamusal alanın erkeklerle farklı şekillerde deneyimlenmesine neden olur. Bu sınırlamaların temelinde ise sınıfsal aidiyet, kültürel faktörler ve toplumsal normlar gibi unsurlar yer almaktadır (Aktaş, 2017, s. 137-149). Linda McDowell ve Joanne P. Sharp (1997) tarafından derlenen "Space, Gender, Knowledge: Feminist Readings" adlı kitap, mekân ve toplumsal cinsiyet arasındaki etkileşimi vurgulayan önemli bir çalışmadır. Çalışma, mekânsal ilişkilerin cinsiyetlendirilmiş olduğunu ve cinsiyetin mekânsal olarak inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Günlük yaşam alanlarının, çalışma ortamlarının, ulusal ve küresel bağlamların cinsiyetleştirildiğini savunmaktadır. (McDowell & P. Sharp, 1997). Kesişimselliğin temel alındığı çalışmada mekânlar feminist coğrafya fikri ile tanımlanır. Feminist coğrafya olarak tanımlanan yaklaşımda tam olarak bu amaç doğrultusunda hareket etmektedir. Toplumsal cinsiyet ve mekâna dayalı bölünmeleri görünür kılmak, sorunlaştırmak ve bu bölünmeler arasındaki karşılıklı ilişkileri vurgulayarak patriyarkanın sosyal mekânı nasıl organize ettiğini ve bu düzenlemenin doğallığını sorgulamaktır. Bu bağlamda, mekânın kültürel değerleri yansıtan sembolik bir doğaya sahip olduğunu ve kadınları güç ve etkiden mahrum bırakan meşruiyeti temsil ettiği ifade edilmektedir. Feminist coğrafya, bu tür iktidar biçimlerinin meşrutiyetini sorgulamayı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini mekânsal düzeyde analiz etmeyi amaçlamıştır (Yüceşahin, 2016).

Sosyal mekânın çeşitliliğinin dönüştürücü potansiyeli birçok teorisyen tarafından sıklıkla vurgulanmaktadır. Buradaki en önemli etken ise farklı deneyimlerin bir arada olduğu mekânsallığın dönüşüme olan etkisidir. Mevcut sosyal ve kültürel formlar içinde bu deneyim paylaşımları-

nın dönüşümü mümkün kıldığı düşünülmektedir (Robinson, 2000, s. 285-301).

Uşaklılar tarafından 2022 yılında hazırlanan “İstanbul Beyoğlu'ndaki Feminist Gece Yürüyüşü” deneyimleri inceleyen tez çalışmasında mekânın ve deneyimlerin dönüştürücü etkisini gösteren sonuçlar görülmektedir. Kadınların, geçici güvenli alanlar oluşturarak kentteki yerlerini yeniden tanımladığı ve mekânsal yetkinliklerini artırdığı çalışma sonucunda elde edilen çıktılar arasında gösterilmektedir. Katılımcıların, geleneksel cinsiyet rolleri ve kültürel beklentilere meydan okuyarak, yürüyüşle birlikte kendi mekânsal özgüvenlerini inşa ettiği belirtilmiştir. Ancak kadınların kentsel mekânda güvende hissetme ve mekânı talep etme sürecinin, toplumsal cinsiyet ve kültürel kodların etkisiyle sınırlı kaldığı gözlenmiştir. Bu çalışma, feminist aktivizmin kentsel mekân üzerindeki dönüştürücü etkisini ve kadınların güven ve umutla dolu bir şekilde mekânda yer almasını vurgulaması yönünden önemli görülmektedir (Uşaklılar, 2022).

Yassein, 2024 yılında Ray Oldenburg'un *The Great Good Place* kitabında ortaya çıkan “üçüncü yerler” kavramı üzerinde durarak mekânları feminist bakış açısıyla ele aldığı çalışmasında, kadınlar için ayrılmış parkları (*wops*) incelemiştir. Üçüncü yerler, ev ve işyeri dışında toplanma noktaları ve topluluk bağlarını güçlendiren mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Bu gayri resmi kamusal alanların, sosyal etkileşimi teşvik ettiği savunulmaktadır. Kapsayıcı, erişilebilir ve resmi olmayan yapılara sahip olan bu mekânlar, kafeler, barlar, parklar gibi çeşitli mekânları içermektedir. *Wops* olarak tanımlanan bu “üçüncü yer” mekânlarının da kadınlar için güvenli ve kapsayıcı bir alan sağladığı belirtilmektedir. Farklı deneyimleri olan kadınlar arasında dayanışma oluşturabilmektedir. Habermas tarafından tanımlanan “kamusal alan”, bireylerin ortak endişeleri tartışmak ve bu konularda fikir alışverişinde bulunmak için bir araya gelebilecekleri sosyal bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu alan neredeyse tamamen erkekler tarafından ele geçirilmiştir, kadınlar bu alanlardan dışlanmış veya marjinalleştirilmiştir. *Wop*'ların, kadınlara kamusal alana katılma fırsatı sunarak bu dışlamayı meydan okuyabilmelerini, daha demokratik ve kapsayıcı bir topluma katkıda bulunabilmelerini sağladığı söylenmektedir (Yassein, 2024).

Kadınların mekânsal hareketliliğinin kısıtlanması da iletişim kısıtlılığı güçsüzleştirilmelerinin bir yolu olarak görülmektedir. Eşit bir dünya için bu nedenle kadınların mekân kullanımını, mekânsal hareketliliğini ve bu hareketleri kısıtlayan engellerin ortadan kaldırılması gerekliliği söz konusu olmaktadır. Mekânın cinsiyete dayalı inşası var olan iktidar ilişkilerini de sürdürmektedir (Miroğlu, 2019, s. 103-128). Bu nedenle feminist

mekânların varlığı cinsiyete dayalı kimlik farkındalığını arttırılmasında ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin üretilmesine engel olacak alternatif alanlar olmaktadır.

Feminist Medya Atölyelerinin Feminist Mekân Olarak Kullanımı

Feminist çalışmaların stüdyolar ve araştırma laboratuvarları kapsamında mekânlarda yürütülmesi elbette yeni bir kavram değildir. Bu çalışmaların en bilinen ve önemli örneklerinden biri, 1973'te Judy Chicago, Arlene Raven ve Sheila Levrant De Bretteville tarafından Los Angeles'ta kurulan *Feminist Stüdyo Atölyesi*'dir. Program, Kadın Binası'nın (*Woman's Building*) oluşturulmasında etkili olmuş ve kadınların sanatını sergileyen ilk bağımsız merkez olmuştur.¹ Merkez, yalnızca sanat yapma becerilerinin görsel sanatlar, yazma, performans sanatı, video, grafik tasarım ve baskı sanatlarında geliştirilmesine değil, aynı zamanda kadınların kimliğinin ve duyarlılığının geliştirilmesine ve bu unsurların yaşam biçimlerine dönüştürülmesine de odaklanmıştır. Kadın Binası'nın eğitim programları, çalışan kadınların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verecek şekilde yapılandırılmış; *Woman's Building* mali tabanını güçlendirmek için sanatçıların stüdyo alanlarının kiralanması ve tam hizmet veren bir tasarım stüdyosu olan WGC Dizgi ve Tasarım olmak üzere iki kâr amacı güden işletme kurulmuştur. *CalArts*'taki erkek egemen atmosferden hayal kırıklığına uğramış ve kendi mekânlarını arzulayan fakülte, sınıflarını hiyerarşik olmayan bir yapı üzerine modellemiş ve öğrencileri performans sanatı ve grafik tasarım gibi daha az geleneksel sanat formlarında eğitmeye odaklanmıştır. Program 1981'de kapanır, ancak Kadın Binası 1991 yılına kadar açık kalmıştır. Kadın Binası çok sayıda program, etkinlik ve sanatçı grubunu organize ettiği ve sponsorluk yapmıştır. Bina, aktif olarak kullanıldığı dönemde Los Angeles'taki, ülke genelindeki ve dünyanın dört bir yanındaki feministler için, kadınların yaratıcı topluluğunun güçlü bir simgesi olmuştur. Aralık 2016'dan Nisan 2017 aralığında daha önce Kadın Binası'na katılan feminist sanatçıların arşivlerini canlandırmak için bir etkinlik düzenlenmiştir. O dönemdeki kadın sanatçılar, slaytlarını, fotoğraflarını ve videolarını profesyonel arşivcilerle birlikte çalışarak koleksiyonlarını düzenleyerek yeniden sergileyerek kadın çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır. 1980'lerde kuruluşun çok kültürlü tabanının genişletilmesine ve kadın sanatçılara mesleki gelişimlerinde yardımcı olacak fırsatlar sağlanmasına daha fazla önem verilmiştir. 1991'deki kapanışına kadar Kadın Binası, kadınların yaratıcı başarılarının canlılığının ve özünün uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamış ve programın kapanmasının ardından, kadın binası feministler için önemli bir simge olmaya devam etmiştir (Mitchell, 2012).

¹ <https://thewomansbuilding.org/> (Erişim Tarihi: 30/12/2024).

Jenny Robinson'un (1997) çalışması, feminist teori ve pratiğin mekânla etkileşimi ile toplumsal değişim hakkındadır. Robinson, doğru mekânsal inşaların toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl destekleyebileceğini ve feminist politikalarla fiziksel mekânların yeniden tasarlanmasının yaratıcılığı etkileri savunmaktadır. Çalışma, mekânların dönüştürülmesinin toplumsal cinsiyete dayalı güç yapılarının yıkılmasında ve daha kapsayıcı ortamlar yaratılmasının önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, feminist mekânsal dönüşümlerin kadınların kamusal alanlarda daha görünür ve etkin olmasına katkı sağladığını vurgulamaktadır. Bu nedenle Robinson (1997), feminist mekânsal çalışmaların teorik düzeyde tartışılarda kalmaması gerektiğini, pratikte de uygulanması ve dönüştürücü olması gerektiğini belirtmektedir. Kadınların deneyimlerini ve ihtiyaçlarını merkeze alarak yapılan mekânsal düzenlemelerin, toplumsal cinsiyet eşitliğine giden yolda önemli adımlar olduğunu savunmaktadır ve bu nedenle ortak çalışma biçimlerinin önemini vurgular (Robinson, 1997).

Stavrides (2021), *“insanlar, mekânı yalnızca deneyimlemez, aynı zamanda onun aracılığıyla düşünür ve düşler”* derken mekânın aynı zamanda etkileşimli bir alan olduğunu belirtir. Kadınlar için feminist mekânlar, yaşamlarında belirleyici rollerden bağımsız olarak kendilerini ifade edebilecekleri alanlar sunar. Bu mekânlar, kadınların kendi kapasitelerinin farkında olmalarını sağlamak ve feminist mücadeleyi desteklemektedir. Bu kapsamda Kanada'da Concordia Üniversitesinde kurulan feminist medya stüdyosu, kadınların çok boyutlu kimliklerini ve yaşadıkları tahakkümleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlamıştır. Feminist Medya Çalışmaları Kanada Araştırma Başkanı Dr. Krista Geneviève Lynes, erken dönem deneysel ve müdahaleci medya ile günümüzün yaratıcı ve eleştirel pratikleri arasında bir bağ kurmayı amaçlayarak, feminist medya sanatının tarihsel örneklerini sahneleyecek bir forum sunmak için bir feminist medya stüdyosunu kurduklarını söyler. Stüdyo, aynı zamanda ırk, toplumsal cinsiyet, sınıf ve diğer ayrımlar üzerinde çalışmanın zorluklarına dikkat ederek, cinsiyete dayalı baskı ve sömürüyü görselleştirmek için estetik stratejiler geliştirmeyi amaçlar. Buna göre Lynes, medyanın kolektif ve ağ bağlantılı doğasını eleştirel bir şekilde ele almak için feminist bir araştırma ağı geliştirmiştir. Bu ağ aracılığıyla yeni medya teknolojilerinin ve artan dolaşım kanallarının (sosyal ağ sitelerinden müze sergilerine kadar) feminist kültür üreticilerinin, feminist siyasi mücadeleyi nasıl görselleştirdiklerini ve bu süreci nasıl etkilediklerine dair anlayışı geliştirmek için çalışmıştır. “Feminist Media

Stüdio” web sayfasında² kendini şu şekilde açıklar; “*sömürgeleştirme, sınır politikaları, iklim krizi, yerinden edilme ve işgal gibi geçmişe bağlı cinsiyetlendirilmiş temsiller, queer ve trans yaşamları araştıran, kesişimsel ve sömürge karşıtı feminist pratiğe uygulama odaklı yaratıcı bir araştırma laboratuvarıdır.*” Bu açıdan kadınların hak mücadelesinde feminist medya önemli bir alanı oluşturmaktadır.

Feminist medyadan bahsederken önemli olan iki nokta vurgulanmaktadır. Kadınlar için medya ve kadınlara yönelik medya arasında fark olduğu yönündedir. Kadınlara yönelik medya kadınlara atfedilen rollere uygun içerikleri sunarken, kadınlar için medya bir feminist yaklaşım örneğidir. Kadınlara yönelik medyanın içeriğine bakıldığında çocuk bakımı, eğitimi ve ev becerilerine odaklanılmaktadır. Bu nedenle feminist bir medya olarak nitelendirilmesi söz konusu değildir. Bir medya içeriğinin feminist olarak nitelendirilmesi için toplumsal dönüşümü talep etmesi gerektiği, mevcut düzene eleştiriler getiren ve kadınlara yönelik politikalara odaklanması gerektiğinden bahsedilmektedir (Dalaman, 2021, s. 36-57).

Feminist medya, kadınların seslerini duyurmak ve toplumsal konularını iyileştirmek amacıyla var olan medya yapılarını değiştirmeye veya yeni medya biçimlerini yaratmaya çalışmaktadır. Genellikle hiyerarşik olmayan, demokratik bir örgütlenme biçimi benimser. Özellikle ana akım medyanın kadın hareketlerini görmezlikten gelmesi veya marjinalleştirilmesi, feminist medyanın var olmasının gerekliliği göstermektedir. Feminist medya, dinleyici/izleyiciye farklı mekânlar açarak onların katılımını teşvik eder ve genellikle mesleki eğitim veya tecrübe gerektirmeden okuyucuları kendi üretimlerine dahil etmeye çalışır. Feminist medya, kadınların toplumsal konularına ilişkin konuları ele alırken, genellikle göz ardı edilen veya marjinalleştirilen meselelere odaklanır. Sonuç olarak, feminist medya kadınların seslerini duyurduğu, katılımı teşvik ettiği ve toplumsal konulara duyarlı bir yaklaşımla hareket ettiği için kadın hareketi için önemli bir araç olarak görülmektedir (Tekvar, 2017).

Feminist medya, iletişim araçlarının kadınlar tarafından ve feminist bir yaklaşımla kullanılması ve içeriklerin üretilmesi olarak tanımlanmaktadır. Temel olarak iki işlevinden bahsedilmektedir. Bu iki işlev;

1. İçsel işlev: kadınlar arasındaki bilgi akışını ve iletişimini sağlamak.
2. Dışsal işlev: toplum içerisinde feminist iddiaların geçerliliğine yönelik yanlış inanışların değiştirilmesi ve doğru görüşlerin oluşturulmasını sağlamak.

Bu iki işlev ile birlikte kadın dayanışması sağlanarak, güncel sorunların kadın bakış açısı içinde yeniden ele alınmasını ve değerlendirilmesini

² <https://feministmediastudio.ca/> (Erişim Tarihi: 30/12/2024)

ni olanaklı kılınmaktadır. Feminist medya farklı araçları kullansa dahi aynı örgütlenme biçimi ve yönetim anlayışı ile birlikte, kadınların medyada doğru şekilde yer almalarını sağlamak, kadın konuları denilen her şeyi diğer tüm konularla ilişkilendirmek, kadınları bilgilendirmek, katılım ve feminist bir kamusal alan oluşmasını hedeflemektedir (İlhan, 2014, s. 2-10). Feminist medya stüdyoları hem bir mekân hem de ürettiği içerikle birlikte tüm bu özellikleri içerisinde taşımaktadır.

Valerie Henitiuk'un "*Step Into My Parlour: Magical Realism And The Creation Of A Feminist Space*"(2003) başlıklı makalesinde, feminist mekân yaratmada büyümlü gerçekçilik olarak bahsettiği edebi yaklaşımın nasıl işlev gördüğü incelemiştir. Henitiuk, büyümlü gerçekçiliğin, geleneksel anlatı yapılarını bozarak, kadınların seslerini ve deneyimlerini daha görünür ve güçlü kılabileceğini savunmaktadır. Büyümlü gerçekçilik, gerçek ve büyümlü öğeleri harmanlayarak, patriarkal yapıların sınırlarını aşan ve kadınların kendilerini ifade etmeleri için alternatif bir alan sunan bir edebi tür olarak ele alınmaktadır. Büyümlü gerçekçiliğin, kadınların deneyimlerini merkezine alan bir feminist mekân oluşturmada etkili bir araç olduğunu vurgulamakta, bu edebi türün toplumsal ve kültürel normları eleştiren ve dönüştüren bir güce sahip olduğunu belirtmektedir (Henitiuk, 2003, s. 213-230). Henitiuk'un bu yaklaşımında "*mekân (space)*" fiziksel bir mekândan ziyade, kadınların toplumsal ve kültürel normları eleştirip dönüştürebildikleri ve deneyimlerini görünür kılabildikleri bir anlatı ve ifade alanını anlatmaktadır. Bu anlatı alanının oluşturulmasında da feminist mekânlar olarak stüdyo ve atölye çalışmaları önemli olmaktadır.

Nicolazzo ve Crystal Harris'in (2014) çalışması ise kadın merkezlerinin yükseköğretimde feminist mekânlar olarak yeniden kavramsallaştırılmasını üzerinde durmuştur. Bu merkezlerin, sadece kadınlara hizmet veren yerler olmanın ötesine geçerek, toplumsal cinsiyet eşitliği ve feminist değerlerin yaygınlaştırıldığı, farkındalıkların artırıldığı alanlar olarak nasıl işlev görebileceği üzerinde durmuştur. Bu merkezlerin hedefleri öğrencilere ve çalışanlara destek sağlarken, aynı zamanda feminist pedagoji ve aktivizm faaliyetlerine odaklanarak toplumsal değişimi teşvik etmek olarak görülmektedir. Böylelikle bireyler arasında açık diyalog ve bireylerin kendi düşünce, inanç ve eylemlerini eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi (*critical reflexivity*) için güvenli bir ortam, öğrencilerin mevcut güç yapılarıyla yüzleşmeleri ve cinsiyet eşitliği için yeni olasılıkları düşünmeleri olanaklı kılınmaktadır (Nicolazzo & Harris, 2014, s. 32-47). Bu yeni feminist mekânlar, kadınların deneyimlerini ve anlatılarını merkezine alan dönüştürücü öğrenme ortamları sunmaktadır.

Çalışmanın Amaç ve Yöntemi

Mekânların feminist diyalogun gelişmesinde önemli olduğuna dair alan yazında görülen yaklaşımlarla birlikte mekânsal dönüşüm adına bir alan olabilir mi sorusu ile Feminist Stüdyo Atölyesi kurulmuştur. Feminist Stüdyo Atölyesinde bir araya gelerek farkındalığını arttırmak, kurum içi ve dışında dayanışmayı sağlamak ve iletişim araçları ile kendi medyalarını üretmek ana akımın eril tahakkümünden özgürleşebilme ihtimali bu mekânda denemektedir. Bir stüdyo neden bir feminist stüdyoya dönüşürülür? Bir mekânı feminizmle ilişkilendiriyorsak aslında orada Bourdieu'nun *Eril Tahakküm* kitabında dediği gibi bir mücadele alanı yaratıyoruz demektir. Medyanın feminizme ve kadın özelinde yıkıcı olan gücünü sorgulayıp kendi sözümüzü çoğaltabilir miyiz? gibi sorularla stüdyo oluşturulmaya başlandı. 2022'de Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi Stüdyo Binasında bir TV stüdyosunun başlangıçta video içeriklerin üretildiği alanı zamanla atölyelerin yapıldığı, istenirse kayıt edildiği atölye mekânına ve feminizm konuşuluyorsa buluşulduğu bir alana dönüştü. Feminist Stüdyo Atölyesi kısa sürede bir sözlü tarih çalışmasının on saatlik çekim ve kurgusunun yapıldığı, kentten kadınların sekiz farklı video içeriklerinin oluşturulduğu ve nihayetinde üç farklı atölyenin tamamlandığı, yeni atölye ve projelerin planlandığı bir alana dönüşmüştü. Bu kapsamda çalışmada feminist mekânların kadınların yaşamlarında kendilerini ifade etme alanı olarak önemini incelemek gerekiyordu. Feminist Stüdyo Atölyesi, kadın hakları, kadın girişimciliği ve kadın siyaseti gibi konuları televizyon stüdyosu ortamında ele almayı amaçlayan, bilinç yükseltme eğitimi ve farkındalık çalışmaları yaparak toplumsal gelişmeleri ve kadınların sosyo-ekonomik, hukuksal statülerini tartışmayı hedefler. Ayrıca, atölyede feminist bakış açısını yansıtan video içerikleri, televizyon programları ve sözlü tarih çalışmaları üretilerek kadın emeğini görünür kılmayı amaçlar. Kadınların seslerini duyurabilecekleri ve kendi isteklerini ifade edebilecekleri bir platform sağlamak da atölyenin temel hedeflerindedir.³ Bu amaç doğrultusunda, mekânların kadın hareketine katkıları ve dönüştürme imkânları, feminist mekânların bellek oluşturma potansiyeli ve feminist medya stüdyosunun alternatif medya olarak rolü üzerine odaklanmak gerekiyordu.

Bu çalışmanın problemi feminist mekânlarının olanak ve sınırlarının ne olduğunu incelemektir. Çalışma feminist mekânların kadınların yaşamlarındaki dönüştürücü etkisini ve sağladığı imkânları Feminist Stüdyo Atölyesi mekânı kapsamında incelemeyi, olanak ve sınırlılıklarını sunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında Feminist Stüdyo Atölyesinde yapılan "Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz" odak

³ <www.iletisim.cu.edu.tr> (Erişim 05.05.2024).

grup çalışması örneklem olarak değerlendirilecektir. Feminist mekânlarda olması gereken temel özellikler kapsamında atölye çalışmasında şu sorulara cevap aramıştır;

1. *Feminist Stüdyo Atölyesi çalışma sürecinde etkileşimli bir alan yarattı mı?*
2. *Feminist Stüdyo Atölyesi cinsiyete dayalı kimlik farkındalığını arttırılmasında ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin üretilmesine engel olacak bir alan sundu mu?*
3. *Feminist Stüdyo Atölyesindeki çalışma sonucunda düşünsel dönüşüm yaşandı mı?*

Feminist Stüdyo Atölyesinde gerçekleştirilen feminist çalışmalardan yararlanarak katılımcıların deneyimleri üzerine incelemeler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak araştırmanın amacına uygun olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunların temel alındığı “*Regli /Arkama Baksana Atölyesi*”, dilin dönüştürücülüğü üzerine “*Yeniden Yazalım Atölyesi*” ve “*Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz*” atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Bu makalede, çalışmanın niteliği ve sınırlılığı gereği sadece “*Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz*” atölyesi odak grup çalışması amaçlı örneklem olarak değerlendirilerek incelenecektir. Bu atölye çalışmalarından edinilen bilgiler yazılı olarak kayıt altına alınmış aynı zamanda da katılımcılara belirli başlıklar altında atölye deneyimleri hakkında geri dönüşlerde bulunmaları istenmiştir. Böylece feminist bir mekân olarak Feminist Stüdyo’nun dönüştürücü etkisinin olup olmadığı ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Feminist Stüdyo ve oluşturulan atölyelerde feminist metodoloji temel alınmıştır. Sandra Harding “Feminist metodoloji olabilir mi?” sorusuna feminist araştırmaların sınırlandırılmayacağını söylerken tek bir feminist metodolojiden bahsedilemeyeceğini belirtir (Harding 1987). Yine de belirli ilkelere bahseden Harding (1987) kadını araştırmanın öznesi ve araştırmacıyı çalışmanın nesnesi olarak kabul ederken feminist temelli araştırmalarda içerden bakmayı önerir. Harding’in önerdiği ilkelere temelinde bu çalışmada feminist metodoloji kullanılmıştır. Durum çalışması olarak yapılandırılan çalışmada nitel çözümleme yöntemlerinden odak grup çalışması kullanılmıştır. Atölye süreçlerinde içeriden ve öznel sorular sormaya çalışılmış, çalışmanın problematiği toplumsal cinsiyet temelli deneyimlere dayandırılmış, kadınların ihtiyaç duyduğu açıklamalar atölye boyunca sağlanmış ve araştırmacının araştırmanın nesnesinden kendini ayırmamaya dikkat edilmiştir.

“*Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz*” atölyeleri 10 Ocak 2024 ve 20 Mart 2024’de Feminist Stüdyo Atölyesinde düzenlendi. Katılımcılar Toplumsal Cinsiyet dersi alan gönüllü öğrencilerden oluşmuş-

tur. 1. Atölyeye 20-30 yaş aralığında 10 lisans öğrencisi, 2. Atölyeye 20-30 yaş aralığında 7 lisans ve yüksek lisans öğrenci katılmıştır. Atölye katılımcılarına atölyenin amacı ve atölyenin akış süreci açıklandıktan sonra çalışmada toplumsal cinsiyet kavramı, şiddet biçimleri ve sessizliğin yarattığı etkiler üzerine bilinçlenme, sokak tacizi üzerinde nasıl baş edebileceklerini paylaşmak, tacizde hissettiklerini itiraf etmek ve bu konuda yalnız olmadıklarını, sessiz kalmamaları gerektiğini anlatmak amacıyla düzenlenmiştir. Atölyenin sonunda çalışmanın amaç sorularının cevabına ulaşabilmek için, atölye sürecinde konuşulan konulardan bağımsız olarak sürece ilişkin katılımcılarla odak grup gerçekleştirilmiş “*Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz*” atölyesine ilişkin mekân, kullanılan malzeme, yürütücü, katılımcı, atölyenin süreç yönetimi ve atölyenin dönüştürücülüğü başlıklarında sorular sorulmuştur. Ayrıca odak grup çalışması değerlendirme formu doldurmuşlardır. Bu kapsamda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışmanın Bulguları

Atölyenin Bireysel Etkisi

“Birbirimizden cesaret alıp kendi deneyimlerimizi anlattık ve tartıştık”

Feminist Stüdyo “*Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz*” sokakta taciz konusunda farkındalık oluşturmak ve bu süreci nasıl yöneteceklerine dair fikir vermek amacıyla düzenlenmiştir. Atölye sonucunda yaratılan etkiye dair atölye sonrasında zihinlerinde ya da davranışsal olarak hangi konularda artık farklı düşündükleri hakkında soru sorulmuştur. Buna karşılık olarak katılımcıların geri dönüşü şöyle olmuştur:

“...atölyenin, hem aktif (olay içerisinde) hem de pasif (olayı gözlemleyen) bakış açılarından kişiyi düşünmeye yönlendirmesi buna ilişkin eğer varsa tecrübelerini paylaşmasını yoksa kendisini olay içerisinde canlandırmasını istemesi ve bununla birlikte kişinin hem kendi bakış açısını yansıtmaya hem de geri kalan tüm katılımcıların bakış açılarını gözleme fırsatını sağlamasının, en nihayetinde bireysel ve toplumsal dönüşümü sağlayıcı iç görü kazanma potansiyelini oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebilirim.” (K1)

“ (...) atölyenin dönüştürücülüğü kısmına bakacak olursak, farkındalık kazanmak adına güzel bir atölyeydi. Artık biri şiddete uğrarken kavga etmemem gerektiğini ya da şiddetle karşılık vermemem gerektiğini öğrendim. Şiddetin tek bir türü değil çok fazla çeşidi olduğunu ve insanın motivasyonunu her çeşidinin de düşürdüğünü öğrendim. Benim için unutmayacağım nitelikte faydalı bir atölye oldu” (K2)

“(...) atölye sonunda bence hepimiz derin düşünceler ve içimizde ki sesle konuşarak ayrıldığımızdan eminim. Atölyede şiddet ve taciz üzerine gerçekleştirdiğimiz konuşmada hepimizin önemli düşünceleri karakteristik bir şekilde aktarıldı ama atölyeden sonra ben aslında şiddet gösteren kişiye şiddetle ya da “savunma” olarak gösterdiğim faaliyetlerin çok fevri ve düşüncesiz olduğu kanaatine vardım. Bir başkası için harekete geçmek güzeldir ama kendi fiziksel sağlığımı düşünmem gerekiyor sanırım. Fevri olmamayı öğreneceğim” (K3)

“Anlatırken çok güçlük çeksem de asla pişman olmadım, aksine bana iyi geldi ve bu konu hakkında içimi dökmek istediğim ama yapamadığım insanlara karşı daha açık sözlü ve güçlü olmamı sağladı. O anda fark ettim ki bunun sessiz kalıp üstünün örtülmemesi, aksine konuşulması gereken bir şey olduğunun farkında olan insanlar bile çoğu zaman sessiz kalıyorlar. Bazen doğrusunu yapmak yerine alıştırılmış şeyi yapmak bize daha kolay geliyor, sessiz kalıp görmezden gelmek gibi.” (K4)

“Beni çok fazla etkileyen şeyler oldu aslında stüdyoda. Mesela hepimizin hayatının bir noktasında farklı şekillerde de olsa taciz veya şiddete maruz kalmasına rağmen hâlâ nasıl doğru tepki vereceğini, başkasını veya kendini nasıl koruyacağı hakkında doğru bir yöntemi olmaması. Hepimiz o kadar susmaya ve kendi içimizde baş etmeye kodlanmış ki bu konularda, suçluluk duygusu ve çeşitli baskılarla bunlara maruz kalanlar olarak bile en az taciz ve şiddeti gerçekleştirenler kadar normalleştirmeye çalışmış belki de. Kimi zaman korkuyu, kimi zaman çaresizliği sebep göstererek (...)” (K5)

“Patriarkanın hayatımızı, tercihlerimizi, psikolojimizi ve iş dinamiklerimizi nasıl etkilediği konusuna büyük bir farkındalık yarattı. Fark etmeden cinsiyet eşitsizliği ve ataerkil yapının günlük basit rutinlerimizi etkilediğini anladık. Şiddete hayır dedik. Bir şiddet olayına tanık olduğumuzda nasıl tepki vereceğimiz ve bunu nasıl durduracağımızı konuştuk. Daha sonra şiddete maruz kalan biz olduk ve bu sefer herkes geçmiş deneyimlerinden yararlanarak nasıl davrandığını anlattı. Bu aşamada birbirimizden cesaret alıp kendi deneyimlerimizi anlattık ve tartıştık. Düşüncelerimizi kısa ve öz bir şekilde yazmak da yarar sağladı. Panoya astığımızda yaşadıklarımızın benzer olduğunu ve yalnız olmadığımızı hissettik.” (K6)

“(...) insanlar günlük hayatlarında birçok konuda şiddete maruz kalabiliyorlar. Atölyenin öznesini insanlar olarak belirleme sebebim bence insanlık olarak şiddeti, tacizi veya öteki olmayı sadece cinsiyet veya bir grup olarak belirtmememiz gerektiğini düşünmem. Bunun sebebi ise maalesef her arkadaş grubunda, her sınıfta, her toplumsal cinsiyet rolünde şiddeti gözlemleyebilmemiz ve deneyimlememiz. Şiddet biçimleri tüm yaşam alanlarında kendini var ediyor. Bu şiddet türleri akran zorbalığı, cinsel taciz, kişinin bedeniyle dalga geçme (body shaming) veya ekonomik temelli dahi olabilir. Bu şiddet türleriyle birlikte görüyoruz ki şiddet her zaman fiziksel olmuyor” (K7)

Bu geri dönüş atölyeye katılanların etkileşimli bir biçimde kendilerini ifade ettiklerini göstermektedir. Hem birbirlerini dinlediklerini, hem kendilerini ifade ettiklerini belirtmişlerdir. Atölyeye katılan katılımcılar genel olarak feminist kuram, toplumsal cinsiyet kavramları üzerine bilinçli olduğu düşünüldüğünde yaratılan dönüşümün bu düzeyde olması feminist mekânlarda bir araya gelmenin etkisini göstermektedir. Katılımcılar konu hakkında bilgili dahi olsa şiddeti sınıflandırma, tacize maruz kalan olarak kendini suçlu hissetme, eylemlerinin var olan toplumsal yargıları sürdürebilme potansiyeli gibi kendilerine yönelik farkındalıklarının arttığını ifade etmişlerdir. Cinsiyete dayalı şiddete karşı nasıl tepki vereceklerini düşündüklerini ve reaksiyonları üzerinde bireysel olarak değerlendirme yaptıkları görülmüştür.

Atölye Süreci

"Duvarları yıkmaya yönelik olduğunu düşündüğüm bir süreçti"

Atölye katılımcıları hem mekân hem ortama olarak bu düzeyde bir atölyeye daha önce katılmadıklarını bildirmişlerdir. Bu nedenle atölye sürecine ilişkin geri dönüşüm gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların atölye süreci hakkında düşünceleri ve bu süreçte nelerden etkilendiklerini ifade etmeleri istenmiştir.

"(...) atölyenin uygulanmış olduğu stüdyoda çembere dahil oluş anından itibaren aktif şekilde sorular yönelterek kişiyi belli yönleriyle iç sorguya itmek ve bununla birlikte kişide var olabilecek potansiyel dönüşümün önünde bir engel olan duvarları yıkmaya yönelik olduğunu düşündüğüm oldukça yerinde ve gerekli gördüğüm bir süreçti." (K12)

"(...) başlangıç soruları ısınmamıza ve utangaçlığımız varsa onları aşmamıza vesile oldu ve soruların zorluğu ya da karmaşıklığı kademe kademe arttı. Üstümde herhangi bir sorumluluk hissetmeden dilediğimi yazdım ve söyledim." (K8)

"(...) katılımcılarımız ki ben de dahil heyecanımdan ve bunca yıldır sadece kendimizle konuştuğumuz için bu konular, bir masa etrafında toplanıp konuşmak bizler için bence zordu ve heyecanın getirdiği ufak sessizlikler yaşadığımızı düşünüyorum." (K3)

"(...) atölyede kendimizi bir topluluk olarak görebilmemizi sağlayan unsurun, oturma düzenimizle de ilişkili olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, bir noktada katılımcılar kendilerini bir topluluk olarak hissedebildi. Düşüncelerimizin, kişilik özelliklerimizin, yaşadığımız olayların panoya asılması dönüp baktığımızda aynı çatı altında toplanıp bir topluluk olduğumuzu gözle görülebilir kıldı." (K13)

Atölyenin dinamik ve etkileşimli doğası ve mekâna dışarıdan müdahale olmaması atölye sürecinde önemli görülmüştür. Atölye sürecinde oturma düzeninin eşitlikçi yapısı ve mekânın hareket imkânı vermesi katılımcıların deneyimlerini paylaşımaya motivasyonlarına olan etkisi ifade edilmiştir.

Moderatörün Rolü ve Etkisi

"Karşılıklı paylaşımında bulunmak stüdyoyu daha da özel kılıyor"

Atölye çalışmalarında hazırlık, akış ve katılımcıların düşüncelerini aktarımında en önemli sorumluluk atölyeyi yöneten kişidedir. Çalışmada moderatör feminist metodoloji gereği, katılımcı gözlem yoluyla atölyenin hem katılımcısı hem de yöneticisi rolünü üstlenmiştir. Bu nedenle katılımcıların deneyim ve düşüncelerini aktarırken atölyenin yönetilmesi hakkındaki düşünceleri de önemli görülmüştür. Katılımcıların genel olarak çalışmada moderatörün rolü ve etkisine ilişkin cevapları aşağıda yer almaktadır;

"(...) yürütücünün konu bazında derin bilgi birikimi, süreci katılımcılığı arttırmaya yönelik yönetmiş olması, tüm sürecin daha akıcı ve doğal ilerlemesini sağladı. Cinsiyet ayrımcılığında var olan uzmanlığı, empatik iletişimi ile beraber, potansiyel yargılanma endişesini dağıtıcı ve saygılı bir atmosferin oluşmasını sağladı." (K1)

"(...) sizin de geride durmayıp bizimle paylaşımında bulunmanızın da bize kendimizi daha güvende hissettirdiğini düşünüyorum. Dinlenildiğini görmek de güzel ama karşılıklı paylaşımında bulunmak stüdyoyu daha da özel kılıyor, insanlar birbirine yaklaşıyor." (K15)

Özellikle K15'in yorumunda araştırmacının çalışmanın nesnesi olarak atölyede yer almasının çalışmanın etkililiğini arttırdığı gözlemlenmiştir. Moderatörün otoriter bir güç olarak değil, kendilerinden biri olarak hareket etmesi ve kendi deneyimlerini paylaşmasının katılımcılarda güven ve desteklenme hissi yarattığı görülmektedir. Zaten Feminist metodolojinin temelinde de araştırmacı kendini bilen özne olarak kabul etmemesi ve araştırmanın nesnesinde ayırmaması gerekir. Feminist Stüdyoda düzenlenen atölyelerde bu yaklaşıma dikkat edilmiş ve atölyeler bu kapsamda düzenlenmiştir.

Atölye Mekânı ve Ortamı

"Stüdyonun gerçekten bir amacı olduğunu hissettim"

Atölye çalışması için İletişim Fakültesi dışından gelen ve daha önce bir TV yapım stüdyosu görmeyen katılımcılar öncelikle Feminist Stüdyonun fiziksel ortamını ve çevreyi inceleyip anlamaya çalıştılar. Çalışma sürecinde kapatılan yalıtımlı kapılar ve sadece kendi seslerini duyduklarını hissetmek mekâna olan güvenlerini arttırdığı "*Burada biz bizyiz ve bizi konuşacağız*" sözünü duyduktan sonra hem mekâna, hem birbirlerine güvenmeye başladıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların kendilerine dair önemli bilgileri aktardıkları bir ortamda mekânın özellikleri bireyleri etkilemektedir. Bu nedenle katılımcılara Feminist Stüdyonun kendilerine hissettirdikleri konusunda soru sorulmuştur. Bu sorunun cevabını katılımcılar şu şekilde vermiştir;

"(...) atölyenin bir eğitim kurumu olan ve aynı zamanda yaratıcılığı destekleyen İletişim Fakültesi stüdyolarında gerçekleşmesi kişiyi öğrenme ve öğrenilenle değişme ve bunu açık iletişimle sağlamak yönünde destekleyici bir mesaj oluşturduğunu gözlemlerim." (K11)

"(...) atölye mekân açısından değerlendirecek olursam, çok geniş ve ben renk uyumunu çok sevdim mor o ortama gayet uyum sağlamış. Atmosfer hiç sıkıcı durmuyordu. Kullanılan malzemeler yeterli düzeydeydi. Yürütücünün atölyeyi her anlamda gayet iyi yönettiğini düşünüyorum." (K12)

"(...) mekân tercihi yeteri kadar soft ve güvenilir bir ortamdı benim için. Yeterli bir ışıklandırmaya sahip ve özellikle sessiz, biz bize olmamız bireyde ki gerginlik duygusunu hafifletmeye ve kendini açmaya verimlilik kazandıracak düzeydeydi. "Kullanılan malzemelerde, ilk yapılda ve konsept gereği de eksiklik hissettiğimiz bir şey olduğunu düşünmüyorum." (K13)

"Stüdyonun gerçekten de bir stüdyo ortamında olması ortamın enerjisini çok daha güzel kılmıştı. Emek verilmiş, öylesine olmayan ve stüdyonun gerçekten bir amacı olduğunu hissettiren somut detaylardan biriydi bence mekân seçimi" (K5)

"Stüdyo mekânı profesyonel bir alan olması nedeniyle dışarıdan rahatsız edici bir ses olmadan sadece paylaşılanlar dinlenebilmiştir. Güven verici mekân hissi veren stüdyo içerisinde koltuklar, kahve sehpa, kitaplık, masa ve sandalyeler bulunmaktadır. Moderatör görüntü kaydı almak istemediğimiz için kameraları kurmamıştı. Gelen katılımcıların moderatörün oturduğu yere göre konumlandıkları gördüm. Ben de öyle yaptım." (K3)

"Atölyenin içerisine girdiğimde nedenini bilmediğim bir şekilde şaşırdım. Şu anda hala sebebini bilmiyorum..mekânın biraz daha resmi olacağını düşünmüştüm fakat bu durumun tam tersi olması kendimi biraz daha rahat hissettirdi. Feminist Stüdyo bir mekândan fazlasıydı." (K7)

Stüdyoyu katılımcıların dikkatle inceledikleri, renkleri, boyutları, ışığı, sesi, malzemeleri ve atmosferi değerlendikleri görülmüştür. Katılımcıların yanıtları mekânların bireyler üzerinde yarattığı etkiyi göstermektedir. Kullanılan eşyalar, sessizlik, ortamın yalıtıma sahip olması ve orada bulunanlara bir amaç duygusu sağlaması ile mekânın, deneyimleri paylaşmada motivasyonu arttırdığı, kendilerini daha iyi, güvende hissetmelerini ve yaptıkları etkinliğinin önemini kavramalarını sağladığı fark edilmektedir.

Diğer Katılımcılarla Etkileşim

"Orada ne anlatırsam anlatayım beni dinleyecek ve anlayacak insanlar olduğunu biliyordum"

Mekânın deneyim paylaşımı ile bilinç yükseltme ve örgütlenmeyi sağlaması amacıyla katılımcıların atölyedeki etkileşimlerinin çıktılarını anlamak önemli görülmüştür. Bu soruya ise katılımcıların yanıtları şu şekilde olmuştur:

"(...) katılımcılar aktif şekilde kendi tecrübe ve bakış açılarını paylaşmaya davet edildi ve bu sürecin oldukça zengin bakış açılarıyla gelişmesini sağladı. Katılımcıların, arka plan ve tecrübeler yönünden farklılıkları tüm konuşmaları daha da zenginleştirdi ve atölyenin kapsamını genişletti." (K11)

"(...) katılımcılarla çok güzel seviyede sohbeti yürüttük. Diğer arkadaşlarım da bence dilediklerini söylediler ve onlar da dinlemek benim için keyifliydi atölye boyunca bazen üzülsem de." (K2)

"Atölyenin dizaynı, malzemeleri, yürütücüsü ve katılımcıları beni oldukça güvende hissettirdi, gün içinde orada ne anlatırsam anlatayım beni dinleyecek ve anlayacak insanlar olduğunu biliyordum ve bu günlük hayatımda pek de karşılaştığım bir şey değil, bu yüzden ben de elimden geldiğince anlayışlı ve açık olmaya çalıştım." (K4)

"Atölye bana yaşananların bize özel olmadığını, herkesin atölyede ele alınan durumlar nedeniyle mağdur olabileceğini gösterdi. Atölye sırasında herkesin kendini açıklaması ve yaşadıkları olayları anlatmaları sayesinde daha rahat hissettik ve kendi deneyimlerimizi daha iyi anlayabildik. Atölyede psikolog bir katılımcının varlığı ve belirli aralıklarla yaşanan olaylar ve duygulara dair fikrini belirtmesi, atölyeyi içselleştirmemize yardımcı olan bir faktördü." (K7)

Diğer katılımcılarla deneyimlerin paylaşılması, grup üyelerinin farkındalığı ve etkileşiminin son derece önemli olduğu katılımcıların yanıtlarında görülmektedir. Rahat bir ortamın sağlanması, güven duygusu ve

herkesin aynı şekilde deneyim ve duygularını paylaşması atölyenin kişiler üzerindeki etkisini de arttırdığı gözlemlenmiştir.

Katılımcıların Önerileri ve İleriye Dönük Görüşler

Atölye çalışmasının sonucunda katılımcıların deneyimlerinden yola çıkarak feminist hareketi ve mekânların dönüştürücü etkisini arttırma amacıyla ileriye dönük görüşleri hakkında fikirleri alınmıştır. Olumlu deneyimlerinin sonucunda katılımcılar, ileride gerçekleştirilecek çalışmalar için yapılabilecekler konusunda önemli geri dönüşlerde bulunmuşlardır.

“İleriye dönük atölyeler için hem yürütücü hem de katılımcılar yönünden arka plan ve kimliklerin daha eşitli hale getirilmesi ve çeşitliliğin korunma amacı güdülmesi, atölye konularının derinlerde oldukça farklı yönler taşıma doğası gereği, halihazırda belirli düzeyde sağlanmış dönüştürme potansiyelinin korunup, daha güçlü şekilde kendisini göstermesini sağlayabileceği düşünce-sindeyim.” (K1)

“Toplumsal cinsiyet adına yapılan atölyelerin çeşitli yaş gruplarına yönelik de düzenlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve konu yelpazesi daha da genişletilebilir. İş yerinde, evde okulda kadının yaşadığı olaylar değerlendirilebilir. Aynı zamanda atölyeye katılan erkek sayısının artması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü biz kadınlar atölyede bahsedilen olaylara erkeklere kıyasen daha aşina-yız. Erkekler bu konuda ne düşünüyor ya da ne yapıyor merak ediyorum.” (K2)

Katılımcıların ortak geri dönüşleri ise tekrar bir araya gelme isteği, başka bir atölye daha gerçekleştirilmesi, dinlendikleri ve kendilerini anlatabildikleri için mutlu oldukları, paylaşmada zorlansalar da en sonunda iyi ve rahatlamış hissettikleri yönünde olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Braidotti (2017), dünyayı anlama çabamızda kadın ve erkek, insan ve doğa, insan ve hayvan, doğa ve kültür, yerleşik ve yabancı, hareketli ve hareketsiz gibi karşıtlıklar inşa etme alışkanlığımızı terk etmemizi önerir. Karşıt ikiliklere dayanarak dünyayı ve toplumsal hayatı anlamaya çalışmayı terk etmek, bedene bakış açımızı da genişletir. Nihai amaç, cinsiyete özgü bir kimlik elde etmek değil, kişisel olmayan çoklu mekân bir özne içerisinde çözülmüştür. Feminist mekânlar tam da Braidotti'nin dediği gibi eril düşünceden uzak kişilerin bir araya gelerek deneyimlerini paylaştıkları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı ortak mücadele yürüttükleri ve kendilerini ifade edebildikleri alanlar olarak büyük bir önem taşımaktadır. Feminist Stüdyo Atölyesi'nde gerçekleştirilen atölye çalışmaları, bu mekânların bireylerin bilinçlenme süreçlerine ve toplumsal dönüşüme katkı sağlarken nasıl feminist bir mekâna da dönüşebileceği deneyimini sunmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın amacı mekânların feminist alanlara dönüşerek kadın hareketine katkılarını, dönüştürme imkânlarını ve bu mekânların toplumsal olarak buluşma noktası olabilme potansiyelini ele almaktır. Feminist Medya stüdyola-

rı gibi alanların, kadınların seslerini duyurabilmeleri ve toplumsal konulara duyarlılık geliştirebilmeleri için nasıl bir platform sunduğu da önemli görülmelidir. Kadınların kamusal ya da özel alanlarda karşılaş-tıkları zorlukların üstesinden gelmeleri ve bu alanlarda kendilerini ifade edebilmeleri, feminist mekânların varlığı ve işlevselliği ile ilişkilidir. “Bırakın Sokakta Yürüyelim/Cinsiyete Dayalı Taciz” atölyesi sonucunda katılımcılar, üzerinde hiç düşünmedikleri sokak tacizinin önemli olduğunu ancak onu sıradanlaştırdıklarını fark ettiklerini belirttiler. Atölyenin en önemli sonucu “*Şiddet biçimlerini hiyerarşik biçimde ele aldıklarını*” fark etmeleri oldu. Aslında daha iyi ya da daha kötü şiddet yoktu. Bu, üzerinde uzun süre durulan bir konu oldu. Şiddete karşı sessiz kalmak zorunda oldukları, şiddetin sessizlik çemberinde yarattığı travmalar ve genel olarak bilinçaltına atarak bu tacizi unutmaya çalıştıklarını dile getirdiler. Sessiz kalmadıklarında maruz kaldıkları veya maruz kalacaklarını bildikleri tepkileri, sessizliğin ve tek başınalığın insanı nasıl yalnızlaştırdığını ve artık bunu yaşamak istemediklerini belirttiler. Her iki gruptaki katılımcılar atölye sonucunda kendilerini daha iyi hissettiklerini ve atölye sonucunda güçlenerek çıktıklarından bahsettiler. Böylelikle, çalışmanın amacı olan feminist mekânların etkileşimli doğasının Feminist Stüdyoda kurulabildiğine dair cevaplara ulaşılmıştır.

Atölye çalışmasında katılımcıların cinsiyeti ya da cinsel yönelimleri, eğitimleri ya da maddi koşulları önemsenmemiştir. Bu nedenle sokak tacizlerinde her birey cinsiyetlerinden ya da yönelimlerinden dolayı yaşadıkları tacizlerden bahsetmiş ve ilk defa hayatlarında paylaşamadıkları bilinçaltına attıkları süreçleri paylaşmak istemişlerdir. Çalışmanın amaç sorularından olan “*Stüdyo etkileşimli, cinsiyetsiz ve dönüşüm sunan bir alan yarattı mı?*” sorusuna katılımcıların cevaplarıyla, feminist mekân yaratılmış olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini konuşabilmek için bir mekânın yaratılması, mekânın atmosferi ve kendilerini mekândan dolayı değerli hissetmeleri “Feminist Stüdyo Atölyesi” deneyimini benzersiz kılmıştır. Çalışmanın sonunda katılımcıların yaşadıkları deneyimleri gözlemlemek aynı zamanda araştırmacının kendi deneyimlerini de paylaşması herkes için dönüştürücü olmuştur. Özellikle sokak tacizini konuşmak ve baş etme stratejilerini paylaşmak amacıyla kurulan atölyede, katılımcıların paylaşımları sonucunda bilinçli ya da bilinçaltında kalan şiddet deneyimlerinin dile getirilmesi, atölyenin bir süre sonra içten paylaşımların yaşandığı bir ortama dönüşmesine neden olmuştur. Bu durum, çalışmanın beklenenden daha doyurucu bir sürece girmesini sağlamıştır. Bunun, feminist metodolojinin feminist bir mekânda ve feminist anlayışa sahip araştırmacılar tarafından uygulanmasının sonucu olduğu düşünülmüştür.

Mekân kavramında kadınlarla ilişkin çalışmalarda kamusal özel alan ikiliğinden ziyade Michel Foucault'nun deyimiyle *mahallerin ve heterotopyaların*, Pierre Bourdieu'nun deyimiyle *habitusların* feminist anlayışla düzenlenmesi eril anlayışı çözecek bir deneyim olarak görülmelidir. Tıpkı benzeri çalışmalarında ortaya koyduğu gibi gerçekleştirilen bu Feminist Stüdyo deneyimi çalışması da doğru mekânsal inşaların toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyebileceği ve feminist politikalarla fiziksel mekânların yeniden tasarlanmasının değişim ve dönüşüm getirebileceği görülmüştür. Bu kapsamda kamusal alanda daha çok mekânı feminist yaklaşımla ele alarak, bu anlayışın temellerinin yerleştirilmesi gerekmektedir. Belki o zaman Rosi Braidotti'nin dediği gibi tüm ikiliklerden kurtulup, sadece öznelerin olduğu alanlar yaratmak mümkün olabilecektir.

Kaynakça

- Aktaş, G. (2017). "Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (27), 137-149.
- Baker, U. (2020). *Beyin Ekran*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*, (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Braidotti, R. (2017) *Göçebe Özneler: Çağdaş Feminist Kuramda Bedenleşme ve Cinsiyet Farklılığı*, (Ö. Karakaş, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Connell, R.W. (1998) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetinkaya, M. A., & Tekdemir Dökeroğlu, Ö. (2024). Mekân ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Konya Kadınlar Pazarının Dönüşümü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 1 (7), 161-182.
- Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi. (t.y.). Feminist studio. Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi.
<https://iletisim.cu.edu.tr/cu/Birimler/studio-implementation-units/feminist-studio/About> adresinden 28 Nisan 2024'te erişildi.
- Dalaman, Z. B. (2021). Feminist Alternatif Medyanın Yarattığı Yeni Kadın Kimlikleri: Türkiye ve Tunus İncelemesi. *Yıldız Social Science Review*, 7 (1), 36-57.
- Demirbaş, G. (2012). Kadınların Mekân Algısı Ve Mekânı Kullanma Biçimleri. Edirne: *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Demirci, R., & Tuncer, S. (2021). Özel ile Kamusal Ekseninde Covid-19 Pandemisi: Cinsiyetlendirilmiş Gündelik Kentsel Mekân Deneyimi ve Kadınların Güvenlik Mesaisi. *Kent Araştırmaları Dergisi\Covid-19 Özel Sayısı*, 12, 491-535.

- Doğan, S. S. (2017). Cinsiyetçilik Tartışmaları Çerçevesinde Mekânın Kullanımı: Uğurböceği Sevecen ve Salyangoz Tomurcuk Anaokulunda. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 2 (1), 1-12.
- Elkin, L. (2018). *Flanöz – Şehirde Yürüyen Kadınlar*. (Doğan Dilcun Doğan, Çev.).(2. Baskı). İstanbul: Nebula Kitap.
- Feminist Media Studio. (t.y.). About us. <https://feministmediastudio.ca/> adresinden 28 Temmuz 2024'te erişildi.
- Foucault, M. (1988) Öteki Mekânlara Dair (B. Boysan & D. Erksan, Çev.). *Defter Dergisi*, 4. İstanbul: Metis yayınları.
- Hançer, A. (2021). Kentsel Feminizm Perspektifinden Kadınların Kent Alanındaki Görünürlülüğü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* (2), 230-243.
- Harding, S. (1987.) "Is there a feminist method? *Feminism and Methodology* içinde (s. 1-14). Bloomington: Indiana University Press.
- Henitiuk, V. (2003). Step into My Parlour: Magical Realism and the Creation of a Feminist Space. *Canadian Review of Comparative Literature*, 30 (2), 213-230.
- İlhan, V. (2014). Feminist Alternatif Medyanın İşleyişi Üzerine. *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(3), 2-10.
- Karatay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık
- McDowell, L., & Sharp, J. P. (Eds.). (1997). *Space, Gender, Knowledge: Feminist Readings*. London: Arnold.
- McNay, L. (1999). Gender, habitus and the field: *Pierre Bourdieu and the limits of reflexivity. Theory, Culture & Society*, 16(1), 95-117.
- Miroğlu, G. (2019). Mekânı Feminist Perspektifle Okumak: Balıkesir Kenti Merkezi İş Alanı Örneği. *International Journal of Geography Education*, 41, 103-128.
- Mollett, S., Fluri, J. L., Whitson, R., & Oberhauser, A. (2017). *Feminist Spaces: Gender and Geography in a Global Context*. London: Routledge.
- Nicolazzo, Z., & Harris, C. (2014). Centering women's centers: How centers for women and gender act as feminist spaces in higher education. *Journal of Critical Scholarship on Higher Education and Student Affairs*, 1(1), 32-47.
- Okur, M. (2023). Beden Cinsiyet ve Mekân. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7, 22-43.
- Robinson, J. (1997). Feminism and the spaces of transformation. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(1), 144-156.
- Robinson, J. (2000). Feminism and the spaces of transformation. *The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers)*, 25(3), 281-301.
- Stavrides, S. (2021). Kentsel heterotopya: özgürleşme mekânı olarak eşikler kentine doğru (A. Karatay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Tekvar, S. O. (2017). Türkiye’de Feminist Alternatif Medyanın İşlevselliği: Bir Alternatif Medya Örneği “Kadınların Postası” Projesinin İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1).
- The Woman's Building. (t.y.). History of The Woman's Building. <https://thewomansbuilding.org/> adresinden 19 Haziran 2024'te erişildi.
- Tuncer, S. (2015). Dışarı Çıkmak: Özelden Kamusala Feminist Bir Saha Hikayesi. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2 (2), 30-58.
- Tüzel, G. B., & Gediz Gelegen, D. (2010). Evim. Güzel Evim: Bir Sığınmaevinin Feminist Yapı Çözümü. *Feminist Eleştiri Dergisi*, 2 (1), 43-55.
- Uşaklılar, Ö. (2022). The Transformative Power Of Feminist Activism: Creating A Temporary Safe Space For Women At The Feminist Night. A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University . İstanbul: A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University
- Yassein, G. A. (2024). Rethinking Urban Landscapes: Women's Spaces and the Dynamics of Third Places. *Engineering Research Journal Faculty of Engineering Menoufia University*, 47 (2), 247 – 262.
- Yüceşahin, M. M. (2016). Toplumsal Cinsiyet Ve Mekânın Karşılıklı İlişkisi: Patriyarkanın Sosyal Mekânı Örgütleyişine Dair Bir Tartışma. *Kadın/Women 2000: Kadın Araştırmaları Dergisi*, 17 (1), 73-101.

Resim 1 Feminist Stüdyoda Atölye ortamı

